

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi

The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Şeytanın Unutturması ve Unutmanın Mahiyeti:
Bütünsel Yaklaşım

The Oblivion Caused by the Devil and the Nature of Forgetting:
An Integrated Approach

Yazarlar / Authors
Ahmet ABAY

Doç. Dr., KSÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Kahramanmaraş / TÜRKİYE
ahmetabay70@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8284-8336>

Ahmet ÖZ

Doç. Dr., KSÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Kahramanmaraş / TÜRKİYE
ahmetoz3@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0001-9499-4226>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 22/09/2020

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 17/11/2020

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2020

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık / December

Yıl/Year: 18 **Sayı/Issue:** 36 **Sayfa /Page:** 43-64

Atıf/Citation: Abay, Ahmet-Öz, Ahmet. "Şeytanın Unutturması ve Unutmanın Mahiyeti: Bütünsel Yaklaşım". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (Aralık 2020), 43-64. <https://doi.org/10.35209/ksuifd.798641>

• *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

**Şeytanın Unutturması ve Unutmanın Mahiyeti:
Bütünsel Yaklaşım**

Öz

Unutmak, insanoğlunun doğasında var olan bir özelliktir. Bu özellik, insan hayatına bazen olumlu yönden katkı sağlarken bazen de olumsuz sonuçlara sebep olabilir. Kur'an-ı Kerim'de dört ayette Yüce Allah, şeytanın insana iyi ve doğru davranışta bulunmayı unutturmasından bahsetmektedir. Eğer şeytan insanın iradesine müdahale edebiliyorsa, "insan bazı kararları kendi iradesi dışında mı almaktadır? Özgür iradesi yok mudur? Şeytan, insanın iradesine nasıl etki etmektedir? Şeytanın olağanüstü güçleri mi var ki insanın unutmak istemediği bir şeyi ona unutturmaktadır?" gibi sorular akla gelmektedir. Şeytanın unutturduğu insanların bir kısmının Peygamber olması, ayrı bir tartışmaya kapı aralamaktadır. Bu konuda bazı müfessirler, ilgili ayetlerde peygamberlerin şahsında ümmetinden bahsedildiğini söylerken, bazı müfessirler ise peygamberlerin de beşeri özellikleri açısından unutmalarının normal olduğunu söylemişlerdir. Bu makalede unutmanın mahiyeti, şeytanın insan iradesine nasıl etki ettiği meselesi incelenecek ve elde edilen bulgular paylaşılacaktır. Ayrıca şeytanın insana iyi şeyleri yapmayı ve kötü davranışlardan kaçınmayı unutturmasına etki eden nedenler ortaya konularak bundan korunmanın yolları tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Unutma, Unutturma, İrade, Şeytan, Vesvese.

**The Oblivion Caused by the Devil and the Nature of Forgetting:
An Integrated Approach**

Abstract

Forgetting is an inherent feature of human beings. This feature can sometimes contribute positively to human life and sometimes cause negative consequences. In four verses of the Qur'an, Almighty Allāh mentions that Satan makes people forget to do the good and right behavior. Accordingly, if the devil can interfere with the will of man, the following questions can be asked: Does the man

make some decisions against his will? Don't they have free will? How does Satan affect the man's will? Does the devil have extraordinary powers that make them forget something that man does not want to forget? The fact that some of the people whom Satan made him forget were prophets opens the door to a separate discussion. While some commentators say that his umma is mentioned in the person of the prophets in the relevant verses, some commentators stated that it is normal for the prophets to forget in terms of their human characteristics. In this article, the nature of forgetting and how the devil affects human will be examined and the findings will be shared. In addition, the reasons that affect the devil to make people forget to do good things and avoid bad behavior will be revealed and ways to avoid this will be determined.

Keywords: Tafsîr, Quran, forget, cause of forgetting, will, Satan, delusion.

Giriş

İnsanların hata veya yanlış yapmalarının nedenlerinden birisi unutmadır. İnsan fitraten de buna müsaittir. Hatta darbı mesel haline gelen “Hafıza-i beşer nisyan ile ma‘lûdür” ifadesi bu hakikate dikkat çeker. İnsanın fitratında unutmaya varsa ve Hz. Peygamber’in bildirdiği, “Allah, ümmetimden, hata, unutmaya ve yapmaya zorlandıkları şeylerin sorumluluğunu kaldırmıştır”¹ hakikati gereği insan unutmaya sonucu yaptıklarından sorumlu değilse “şeytanın unutturmasıyla” yapılan şeylerin kınanması zihinlere bir soru işareti bırakmaktadır. Bir de buna “nesiye” fiilinin dilimize çevirisinde yaşanan sorunları eklediğimizde, soru işaretleri daha da artmaktadır.

Bu araştırmanın gayesi de “nesiye/unuttu” ve “ensâ unutturdu” kavramlarını Kur’an’ı merkeze alan bütüncül bir okuma yöntemiyle zihinlerde oluşan bu soru işaretlerini gidermeye katkı sunmaktır.

---

¹ İbn Mâce, “Talak”, 16.

1. “Nesiye” ve “İnsâ”nın Kullanımı ve Anlam Alanı

“Unutmak, ertelemek, bilerek veya bilmeden terk etmek”² anlamlarına gelen “nesiye/nisyân” kelimesi, terim olarak sahip olunan bilginin ihtiyaç ânında akla gelmemesini ifade eder.³ “Nesiye” fiilinden mübalağa sığası olan “nisyân” kelimesi bu formuyla Kur’ân-ı Kerim’de geçmez. Ancak “nesiye” kökünden türeyen kelimeler; sülâsi mücerred mazi: 26 muzari: 9, if’al babından mazi: 5, muzari: 2 ve isim formunda: 3 olmak üzere Kur’ân-ı Kerim’de toplam 45 yerde geçmektedir.⁴

“Nesiye” fiilinden türeyen kelimeler Arapçada ve Kur’an’da iki temel anlamda kullanılır: Bunlardan birincisi; bir işi kasıtlı olarak terk etmek, bilerek yapmamak veya gereken önemi vermemektir. “Allah’ı unutan ve bu yüzden Allah’ın da onlara kendilerini unuttuğu kimseler gibi olmayın.”⁵ ayetinde olduğu gibi. İkinci anlamıyla unutmak: elinde olmayan sebeplerden dolayı zihinden silinmek, aklında kalmamak, hatırlamamaktır.⁶ Diğer bir ifadeyle bir konuda sahip olunan bilginin insanın istemi dışında yok olmasıdır. Hz. Musa’nın yol arkadaşı olan gencin ifadesi olarak geçen ayette, “Gördün mü! kayaya sığındığımız sırada balığı unuttum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadi, dedi.”⁷ şeklinde ifade edildiği gibi.

Meselenin kolayca anlaşılabilmesi, “insanın kendisinin unutulması” ile “kendisine unutturulması” arasında mahiyet farkı var mı ve bunların birbirinin üzerinde etkisi nedir sorularına doğru cevaplar bulmakla mümkündür.

“Nesiye” fiilinin faili geçtiği hemen her yerde insan iken sade-

² İbn Fâris, *Mu‘cemu Meḳâyîsi’l-Luġa*, thk. ‘Abdusselâm Muhammed Hârûn (Dımeşk: Dâru’l-Fıkr, 1979), 5/421

³ İbrahim Kâfi Dönmez, “Nisyan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33/144.

⁴ Muhammed Fuad Abdulbaki, *Mucemü’l-müfehres li elfâzi’l-Kur’an-ı Kerim* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986), 700.

⁵ el-Haşr 59/19

⁶ İbn Fâris, *Mu‘cemu Meḳâyîsi’l-Luġa*, 5/421

⁷ el-Kehf 18/63.

ce beş yerde Allah'tır.⁸ Bir yerde de meçhul sîğa olarak “unutulursun”⁹ şeklinde kullanılır. “Unutturmanın” zikredildiği ayetlere bakıldığında, unutturmanın faili olarak Allah,¹⁰ şeytan¹¹ ve yapılan eylemler¹² olarak zikredilmektedir.

Allah'ın unutulması ve unutturması hususuna detaya girmeden telmih kabilinden birkaç cümle ile değinmek yararlı olacaktır. Zira “unutma”, bir zaaf ve noksanlık meselesidir. Allah ise her türlü eksiklikten münezzehtir. Ayrıca Allah Teâlâ Hz. Musa'nın diliyle kendisini tanıtırken “...*Rabbim, ne yanılır ne de unutulur.*”¹³ diye niteler. Ayrıca “*Senin Rabbin kesinlikle unutkan değildir.*”¹⁴ ayetiyle de Allah'ın unutulmayacağı ifade edilir. Böyle bir durumda, Allah'ın birini unutulmasını veya bir şeyi unutturmasını şöyle yorumlamak gerekir: Allah'ın unutulması demek O'nun gaflette olması, bilmemesi ve haberi olmaması demek değildir. Zira Hak Teâlâ bütün ilimleri bilmektedir. Allah'ın unutulması, ilahi rahmetin onlardan kesilmesi manasındadır. Hz. Ali'nin bu konuda söyledikleri bunu desteklemektedir: “Allah'ın unutulması demek, onların hayırdan mahrum olması demektir.” Eğer Allah'ın kelamında O'nun unutulmasından söz edilmişse bunun manası kulun kendi haline bırakılması ve bunun sonucu olarak unutulması ve dünyayla meşguliyetine engel olacak olan ilahi inayetin ondan kesilmesidir.¹⁵

er-Râğib el-İşfehâni (ö 425/1033), unutulmanın sebebinin, kapasite yetersizliği, gaflet ve kasıt olduğunu ifade ettikten sonra unutulmanın neticesinde oluşan şeyin insanın, hâfızasına emanet edilen şeyi bir kenara bırakması olduğunu söyler.¹⁶ Kur'an'da geçti-

⁸ et-Tevbe 9/67; el-A'râf 7/51; es-Secde 32/14; el-Casiye 45/34

⁹ Tâhâ 20/126

¹⁰ el-Bakara 2/106; el-Haşr 59/19

¹¹ el-En'âm 6/68; Yûsuf 12/42; el-Kehf 18/63; el-Mücadele 58/19

¹² el-Mü'minun 23/110

¹³ Tâhâ 20/52

¹⁴ Meryem 19/64

¹⁵<https://www.rasthaber.com/tr/haber/dusunce/allah-in-bazi-kullarini-unutmasi-80650> Erişim 17.09.2020

¹⁶ Râğib el-İşfehâni, *el-Mufredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylâni

ği şekliyle nisyan, çoğunlukla sıradan unutma değil; daha çok, ihmâl ve umursamazlığın sonucu olan yarı kasıtlı ve daha çok, kendisine emanet edilen ve hatırlatılan şeyi insanın unutmaması¹⁷ anlamında kullanılır. Çoğunlukla insanın kendisine nispet edilir. Ancak çalışmada daha çok ön plana çıkarılması hedeflenen husus “insana unutturulma” ve özellikle de “şeytanın unutturması”dır.

2. Şeytanın Unutturması

Şeytanın unutturması meselesi, Kur'an'da dört ayrı yerde geçmektedir.¹⁸ Birincisi: “*Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan bunu sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma.*”¹⁹ İkincisi, Hz. Yusuf, zindan arkadaşlarından tahliye olan birisine kendi durumunu krala iletmesini istemesine rağmen, şeytanın, bu şahsa Hz Yusuf’un durumunu krala söylemeyi unutturmasıdır.²⁰ Üçüncüsü, Hz. Mûsâ’nın yol arkadaşı olan gence, zamanında söylemesi gereken bir bilgiyi şeytanın söylemeyi unutturmasıdır.²¹ Dördüncüsü ise, şeytanın etkisi altına aldığı insanlara Allah’ı anmayı unutturmasıdır.²² İnsana Allah’ı anmayı, yapması veya yapmaması gereken bir şeyi unutturmaya şeytan nasıl başarmaktadır ve unutturma nasıl gerçekleştiği konusunda farklı görüş ve yorumlar mevcuttur. Öncelikle şeytanın peygambere unutturması üzerinde durulacaktır.

el-En’âm suresinin 68. ayetinde ifade edilen şeytanın Hz. Peygamber’e unutturabileceği hususu müfessirler arasında farklı yorumlara sebep olmuştur. Birçok müfessir,²³ unutturmanın keyfi-

(Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, ts.), 491

¹⁷ el-A’râf 7/51,53,165; el-Kehf 18/57

¹⁸ el-En’âm,6/68;Yusuf 12/42; el-Kehf 18/63; el-Mücadele 58/19.

¹⁹ el-En’âm 6/68.

²⁰ Yûsuf 12/42.

²¹ el-Kehf 18/63.

²² el-Mücadele 58/19.

²³ Muhammed Reşid Rıza, *Tefsiru’l Kur’ân’il Kerim- Tefsiru’l Menar* (Kahire: Dâru’l-Menar, 1366/1947), 7/508; Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsiru’l Hâdis* (Kahire: ed-Dâru’l İhya, 1421/ 2000), 4/111-112; Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü’l-Münir* (Şam:

yetinden ziyade unutmamanın Hz. Peygamber ve diğer peygamberler açısından mümkün olup olmadığını, eğer mümkün ise bunun hangi alanlarda gerçekleşeceğini ve bu ayetteki hitabın doğrudan Hz. Peygamber'e olmasına rağmen kast edilenin Hz. Peygamber mi yoksa diğer müminler mi olduğunu tartışmışlardır. Ayrıca bu mesele şeytanın salih kullar üzerinde "sultanının/etkileme gücünün olup olmaması yönünden de ele alınmıştır.²⁴

Allah'ın ayetlerine hakaret edenlere karşı takınılacak tavrı, şeytanın unutturma ihtimali vardır. Hz. Peygamber de bundan müstağni değildir. Bu nedenle şeytanın unutturma ve yanlışa düşürme girişimlerinden Allah'a sığınmadan kurtulmak güç olduğundan Allah, kovulmuş şeytandan kendisine sığınılmasını istemektedir.²⁵

Vehbe Zuhayli (ö. 2015), Hz. Peygamber'in unutmaması mümkün müdür sorusuna cevap olarak, şeytanın vesvesesi olmadan da Peygamberin herhangi bir şeyi unutmamasının mümkün olduğunu "*Unuttuğun zaman Allah'ı an*"²⁶ ayetiyle ifade ederken, Hz. Âdem'in Allah'a verdiği sözü unuttuğunu,²⁷ Hz. Musa'nın da yol arkadaşına verdiği sözü unuttuğunu²⁸ dile getirerek peygamberlerin de unutmakla ma'lûl olduklarını ifade etmektedir.²⁹

Diğer yandan namazda sehiv secdesinden bahseden bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır: "...*Ben, ancak sizler gibi bir beşerim. Sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum. Unuttuğumda bana hatırlatın...*"³⁰ Unutma, beşeri ve dünyevi işler noktasında Hz. Pey-

---

Dâru'l-Fikru'l-Muâsır, 1997), 7/248; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2013), 1/82.

²⁴ Reşid Rıza, *Tefsiru'l Kur'an'il Kerim- Tefsiru'l Menar*, 7/508

²⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 1/82.

²⁶ el-Kehf 18/24.

²⁷ Tâhâ 20/115.

²⁸ el-Kehf 18/73.

²⁹ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, 7/248.

³⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhâri, *el-Câmi'u's-şâhîh*, nşr. Ebu Suvayb el-Kremi (Riyad: Beytü'l Efkâr 1419/1998), "Salât", 401;

gamber için de geçerlidir. Ama dini konularda ve Allah'tan aldığı vahyi tebliğ etme açısından bütün âlimlerin de ittifak ettiği gibi o masumdur.³¹

Şeytanın unutturması, insana vesvese vermesi ve onu Allah'ın emirlerini unutturacak derecede meşgul etmesidir.³² Ancak şeytanın insana bazı şeyleri unutturması, insanı hegemonyası altına aldığı ve onun üzerinde tasarrufta bulunduğu anlamına gelmemelidir. Çünkü Yüce Allah, "*Gerçekten iman edip de Rablerine tevekkül edenler üzerine o şeytanın bir hâkimiyeti yoktur.*"³³ buyurmaktadır.³⁴ Peygamberler de insan olmaları yönüyle unutabilirler. Ancak ayette "*Sana okutacağız, sen de unutmayacaksın*"³⁵ buyrulmaktadır. Dolayısıyla vahyin ve Allah'tan indirilen dinî hükümlerin tebliği hususunda peygamberler Allah'ın kendilerine tebliğ etmelerini emretmiş olduğu herhangi bir hususu tebliğ etmeyi unutmazlar.³⁶

Fahrudin er-Râzi (ö.606/1210) konuyla ilgili şu açıklamayı yapmaktadır:

Şeytanın vesvese vermesi mümkündür. Ama unutturması mümkün değildir. Çünkü unutmak, bilginin kalpten yok olmasından ibarettir. Buna ise şeytanın gücü yetmez. Aksi halde o, insanoğlunun kalbinden marifetullahı silip götürürdü?(denilirse), şöyle cevap verilir: Şeytanın, insanı diğer amellere ve başka işlerle meşgul olmaya çağırıp, böylece onu, bu ilim ve marifeti hatırlamaktan alıkoyacak şekilde vesvesede bulunmak sureti ile unutturması mümkündür. Diğer türlü kalpten marifeti silip götürmesi mümkün değildir.³⁷

Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Kahire: Daru'l Hadis 1412/1991), "Mesacid", 19.

³¹ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l Hâdis* (Kahire: ed-Dâru'l İhya, 1421/2000), 4/111-112.

³² Ebü Hayyân el-Endelusî, *el-Baḥru'l-Muḥîṭ*, thk. 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcüd-'Alî Muhammed Mu'avvaḍ (Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1993), 4/157

³³ en-Nahl 16/99.

³⁴ Muhammed Mahmud Hicazi, *Tefsirul-vadîh* (Beyrut: Dâru'l-Ciyül' Cedid 1413), 1/627.

³⁵ el-A'lâ 87/6.

³⁶ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, 7/248.

³⁷ Fahrudin er-Râzi, *Mefâtiḥu'l-Ġayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 18/148.

Kâ'bi (ö.319/931), el-Kehf suresinde geçen "*Onu söylememi bana ancak şeytan unutturdu*"³⁸ ayetini tefsir ederken, buradaki unutturmanın şeytana atfedildiğini dolayısıyla bu unutmayı Allah'ın yaratmadığına ve irade etmediğine delalet ettiğini, eğer öyle olsaydı, bunun burada şeytana değil Allah'a nispet edilmesi gerekirdi, demektedir. Çünkü eğer unutmayı Allah yaratmış olsaydı, unutmamanın meydana gelmesinde, şeytanın hiçbir tesiri olmamış olurdu. Ayette bahsedilen "nisyan", insan kalbinin, şeytanın işi olan vesveselerle meşgul olması manasındadır, yoksa hatırlamanın zıddı olan unutmama manasına değildir. Çünkü bu unutmama, ancak Allah tarafından yaratılabilir demektedir.³⁹

Şeytanın Allah'ın zikrini unutturması meselesi ile ilgili olarak Zemahşerî (ö. 538/1144), "şeytanın insana Allah'ın zikrini unutturmaya nasıl gücü yeter" şeklinde bir soru sormakta; cevaben, kulun unutmaya/unutturmaya neden olan sebeplerden meşgul olduğu biri vasıtasıyla şeytanın vesvese verdiğini, böylece onu haktan uzaklaştırdığını ve kalbinden de zikri giderdiğini beyan etmektedir.⁴⁰

Muhammed Seyyid Tantavi (ö.2010) ise Hz. Peygamber'in unutmayacağını, ayette geçen "şeytanın unutturması"nın şarta bağlandığını, dolayısıyla farz-ı misal olduğunu, Yani "şeytan sana unutturacak olursa" denildiğini, bunun da unutturacağı ya da unutturduğu anlamına gelmediğini ifade eder. Arkasından da "Unutmama Allah'ın bir fiili olduğu halde neden şeytana izafe edildi?" sorusuna şöyle cevap verir: Vesvese ve Allah'ı anmaktan yüz çevirmenin şeytana izafe edilmesinden dolayıdır. Yakma fiili her ne kadar Allah'a ait olsa da başkasını ateşe atan kişiye katil denmesi gibi."⁴¹

Bu konuda Tahir b. Aşûr (ö.1973) şöyle demektedir: Eğer şeytan sana onlara karşı çıkmayı unutturursa, hatırladıktan sonra on-

³⁸ el-Kehf 18/63.

³⁹ er- Râzî, *Mefâthu'l-Gâyb*, 21/148.

⁴⁰ Carullah Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Haqâ'iki't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vîl*, thk. Muhammed Abdusselam Şahin (Beyrut: y.y., 1995), 2/454.

⁴¹ Muhammed Seyyid Tantavi, *et-Tesiru'l Vasit lil-Kur'an'ül Kerim* (Kahire: Dâru'l-Maarif, 1993), 5/98

larla birlikte oturma. Bu unutmayla Peygamber, bir ibadetten diğer bir ibadete ve bir davet yönteminden diğerine geçiş yapabilir. Şeytanın ona unutturması bir masiyete düşürmek değildir; zira yapılan işte bir zarar yoktur ve yapılmasıyla da şeytanın dalalete düşürme planı gerçekleşmez. Çünkü Allah unutmanın sorumluluğunu kaldırmıştır. Bu nedenle “*hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma*”⁴² buyurmaktadır. Yani yüz çevirme emrini hatırladıktan sonra oturma. Hatırlama, unutmanın zıddı bir isimdir/mastardır. Bu hatırlatmadan sonra gaflete düşüp onlarla oturacak olursan hatırladığında oturmaktan vazgeç.⁴³

Muhammed Ebû Zehre, (ö.1974) “Şeytanın Hz. Peygamber’e unutturması” meselesi ile ilgili yorum yaparken: “Burada şeytanla kastedilenin İblis olmadığını, şeytan ile kast edilenin insanın doğası gereği yaşadığı, dalgınlık ve yanılığın olduğunu söylemekte ve şeytanın Hz. Peygamber üzerinde hâkimiyet kurmasının söz konusu olmadığını, Peygamberin unutmasının insan olması yönüyle fitratı gereği olduğunu, unutturmanın şeytana nispet edilerek ifade edilmesinin ondan kaçınılması gerekliliğini vurgulamak için söylenildiği”⁴⁴ ifade etmektedir.

Şeytanın insanlar üzerinde, mutlak anlamda, istediğini unutturma yetkisine olduğu kabul edilirse, bu durumda imtihan dünyasında olan insanın iyi bir kul olmasının önündeki büyük bir engel de kabul edilmiş olunur. Çünkü sürekli olarak insanı saptırmak için fırsat kollayan şeytan ve taraftarları,⁴⁵ büyük sorunların ortaya çıkmasına sebep olacak olan unutturma imkânına başvuracaklardır. Vazifelerini ve sorumluluklarını unutan insan ise, büyük sorunlar yaşayacaktır. Bu durumda, kulların bu derece aleyhine olacak bir gücün şeytana verilmesiyle, Allah’ın kullarına olan adalet ve merhameti nasıl bağdaştırılacaktır?

⁴² el-En’âm 6/68.

⁴³ Muhammed et-Tâhir İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr* (Tunus: ed-Dâru’t-Tûnisiyye, 1984), 7/291.

⁴⁴ Muhammed Ebû Zehre, *Zehretü’t-tefâsîr* (Kahire: y.y., ts.), 5/ 2546.

⁴⁵ en-Nâs 114/4-6.

İslam âlimleri şeytanın unutturma fiilinden bahseden ayetleri, genel olarak gerçek anlamıyla bir unutturma eylemi olarak kabul etmemektedirler. Onlara göre,

Kur'an'da şeytana atfedilen unutturma eylemi, bizatihi şeytanın insanların zihninden bir konuyla ilgili bilgiyi çekip alması anlamında değildir. Çünkü şeytanın, insan üzerinde bu şekilde bir gücünün olduğuna inanmak, onun insandaki bütün değerli malumatı almaya muktedir olduğunu kabul etmektir. Böyle bir gücün şeytan ve dostlarının elinde olması, insanın, eylemlerindeki bilinçli tercih sebebiyle elde edeceği akıbetini tartışmalı hale getirir. Bu sebeple, hatırlamanın zıddı olan unutturmanın Allah'tan başka birine izafe edilmesi uygun değildir. Şeytana nispet edilen unutturma eylemi, onun insana verdiği vesveseler neticesinde, insanın dalgınlıkla yapacağı işlerde gaflete düşmesidir.⁴⁶

Sonuç olarak şeytanın insana vesvese vermesi ve onu gereksiz konularla meşgul etmek suretiyle unutmaya vesile olması normal bir durumdur.

3. Şeytanın Unutturmasının Mahiyeti ve Nedenleri

Şeytanın unutturmasının mahiyetini doğru kavrayabilmek için Kur'an-ı Kerim'de saptırıcı olarak nitelenen varlıkları⁴⁷ ve saptırmanın mahiyetini doğru kavramak gerekmektedir.

Zira saptırıcı unsurların yaptıkları eylemleri de Kur'an'ın şeytan olarak ifade ettiği varlığın eylemleri kapsamında değerlendirmek mümkündür. Bu anlamda, şeytanın harici bir varlığının olması veya olmaması bu ilişkiyi etkilememektedir. Şeytan, harici bir varlık olması durumunda, bu saptırıcı unsurları kötülüğe teşvik etmeye çalışacaktır. Harici bir varlık olmayıp, insanın imtihanı sebebiyle sahip olduğu arzularının sembolize edilmesi olarak düşünüldüğünde ise, insanları, içsel olarak bu kötü eylemlere yönlendirecektir. Her iki durumda da insanların maruz kaldıkları kötülük teşvikleri,

---

⁴⁶ Mehmet Emin Günel, "Şeytan'ın Saptırmasına İlişkin Kur'an İfadelerinin İrade Hürriyeti Açısından Değerlendirilmesi", *Kelam Araştırmaları Dergisi* 17/1 (Haziran 2019):194

⁴⁷ el-Bakara 2/109; el-En'am 6/119; ez-Zümer 39/3

şeytanın eylemlerinden olmaktadır.⁴⁸

İnsanların maruz kaldıkları ve şeytandan gelen kötülük teşviklerinin insanlar üzerinde etkili olma yolları vardır. Bu yollarla yapılan teşvikler insanın yapması veya yapmaması gerekenleri unutmamasına neden olmaktadır. Şeytanın hedefine ulaşmak için kullandığı bu yolları ve mahiyetini şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Vesvese: Kötü telkinde bulunma, karışık yanıltıcı şeyler fısıldama anlamına gelen vesvese; şeytanın veya nefsin insana kötü ve zararlı telkinde bulunması, şeytandan yahut nefisten gelen, insanı dine aykırı aşırı davranışlara yönelten telkindir.⁴⁹ Şeytandan veya nefisten gelen bu telkin, insanın unutmamasına neden olmakta ve üzerine düşen görevi yerine getirmesine engel olmaktadır.⁵⁰

Vesvese ile birlikte şeytanın insana doğruyu unutturup yanlış yapmasını sağlamada kullandığı bir yol da “ifsad etmek, halk içine fitne ve fesad bırakmak, iki kişinin arasını bozmak anlamına gelen”⁵¹ nezg/fit, ayartıdır. Şeytan bu yolla Hz. Yusuf ve kardeşlerinin⁵² arasını bozmuştur. Fit vererek şeytanın insanların arasını bozabileceği konusunda genel bir uyarı yapılmış⁵³ ve böyle bir durumla karşı karşıya kalındığında Allah’a sığınılması emredilmiştir.⁵⁴

Emretme: Şeytan insana yapması gerekeni unutturmak için, onu iyiden, güzelden, doğru ve faydalı olandan uzaklaştırır ve ona kötü ve çirkin olanı emreder. Şeytanın insana emretmesi, akidenin, helal-haramın belirlenmesinde, fitratın gereklerini dikkate almada, hayvanlarla, yiyecek ve içeceklerle ilgili hükümlerde, hurafelerin dinin bir parçası kabul edilmesi ve benzeri hususlarda Allah'ın ne dediğini dikkate almaksızın insanın kendi kafasına göre hareket

⁴⁸ Günel, “Şeytan'ın Saptırmasına İlişkin Kur'an İfadelerinin İrade Hürriyeti Açısından Değerlendirilmesi”, 191

⁴⁹ Mustafa Çağırıcı, “Vesvese”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 43/70.

⁵⁰ el-A'râf 7/20; Tâhâ 20/120

⁵¹ Ebu'l-Fadl Muhammed İbn Manzur, *Lisanu'l Arab* (Beirut: Daru Sadır, (1410/1990), 6/4397

⁵² Yûsuf 12/100

⁵³ el-İsrâ 17/53.

⁵⁴ el-A'râf 7/200; Fussilet 41/36

etmesini sağlayarak kandırmasıdır.⁵⁵

İdlal/saptırma: Şeytan insanı yoldan çıkarmak ve saptırmak için her yolu ve yöntemi kullanır. Nitekim bunu gerçekleştirmek için nasıl hareket edeceğini Kur'an şu şekilde dile getirir: “*Madem öyle, beni azdırmana karşılık; ben de onları (Âdemoğullarını) saptırmak için Senin istikamet yolunun üzerinde oturup tuzak kuracağım. Sonra; ön taraflarından, arkalarından, sağlarından ve sollarından (kullarına) sokulup saptıracağım. Böylece onların çoğunu şükredici bulmayacaksın.*”⁵⁶ Şeytanın saptırma ve yoldan çıkarma girişimlerinin devamlı olacağı ve bu girişimlerin nelere neden olacağı konusunda insan sürekli uyarılmıştır.⁵⁷

İğva: “Şaşırtmak, azdırıp doğru yoldan uzaklaştırmak”⁵⁸ anlamına gelen iğva da şeytanın insanı unutturmak için kullandığı taktiklerden biridir. Kur'an'da iğvâ daha çok İblis'le bağlantılı olarak ele alınmakta,⁵⁹ bilhassa insanın yaratılışını konu edinen âyetlerde Âdem'e secde etmemesi sebebiyle ilâhî rahmetten kovulan İblis'in insanları Allah'a ulaştıran yoldan saptırmak ve meşrû sınırları aşır azmalarını sağlamak amacıyla çaba göstereceği bildirilmektedir.⁶⁰

Olmadık Emel ve Kuruntulara Sevk Etmek: Şeytan ve nefis çoğu zaman insanı boş kuruntulara yöneltir. Boş kuruntular ve dibi belli olmayan emeller, gönülde inilmesi mümkün olmayan emel kuyuları, dipsiz ümitler, sahte sevdalar, tutkular bâtil düşünce, felsefe ve idealler peşinde koşturanların şeytanın etkisi altında oldukları bilinmelidir.⁶¹ Bu ve benzeri boş kuruntulara dalanlar, hakikatleri unuttur ve şeytanın işini kolaylaştırlar.⁶² Böylece şeytan onlara ol-

⁵⁵ el-Bakara 2/169,268; en-Nisâ 4/119

⁵⁶ el-A'râf 7/16-17.

⁵⁷ en-Nisâ 4/119; el-Furkân 25/29; Yâsin 36/62

⁵⁸ Ramazan Biçer, “İğva”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 21/521

⁵⁹ el-Hicr 15/39; Sâd 38/82

⁶⁰ Biçer, “İğva”, 21/521.

⁶¹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 5/325-329.

⁶² en-Nisâ 4/119; Âl-i İmrân 3/155

madık bir takım aldatıcı vaatlerde bulunur⁶³ ve onları yanlış sevk eder.

Kandırmak, Ayak Kaydırmak (İzlal): Allah'ın "secde et" emirine karşı gelerek isyan eden ve yanlışında ısrarın sonucu olarak cennetten kovulan İblis, Hz. Âdem ve eşinden başlayarak bütün insanlığın da yanlış yapmasına vesile olmak için onların ayaklarını kaydırmaya ve Allah'ın emirlerine karşı gelmelerini sağlamaya adeta yemin etmiştir.⁶⁴ Buna karşılık Allah Teâlâ şu uyarıyı yapmıştır: *"Ey Âdemoğulları! Sakın şeytan, Âdem ve Havvâ adındaki ilk atalarınızın giysilerini üzerlerinden soyup mahrem yerlerini birbirlerine gösterecek günah işlemelerine ve böylece cennetten çıkmalarına sebep olduğunuz gibi, sizi de kandırıp günaha sürüklemesin!..."*⁶⁵

Korkutmak: Hem şeytanın hem de şeytan dostlarının sıkça başvurdukları yöntemlerden birisi de çeşitli vaat ve tehditlerle insanı korkutmaktır. İnsanların kalbine türlü vesveseler vererek korkutmaya çalışan şeytanlar ve insanların arasında bulunan dostları, inkârcıları olduğundan güçlü gösterip mü'minlerin cesaretlerini kırmaya çalışırlar.⁶⁶ Veyahut da "malınızı infak ettiğinizde malınız biter böylece muhtaç hale gelirsiniz"⁶⁷ diyerek açlık ve fakirlikle korkutmaktadırlar. Korkan insanlar sağlıklı düşünemediklerinden asıl korkulması ve dikkate alınması gereken mercii unutmaktadırlar. Bu sebeple Allah şu dikkat çekici soruyu sorar: *"Allah, kuluna kâfi değil mi de seni Ondan başka şeylerle korkutuyorlar. Allah kimi saptırırsa artık onun için bir yol gösterici yoktur"*⁶⁸

Yapılan İşi Cazip Göstermek (Tezyin): Şeytanın insana ne yapması gerektiğini veya yaptığı işin nelere sebep olabileceğini unutturmasının bir yolu da kişiye yaptığı işin doğru ve cazip olduğunu göstermesidir. Şeytanın etkisinde kalan Kabil'in nefsi, karde-

⁶³ el-Bakara 2/268; en-Nisâ 4/120; el-İsrâ 17/64

⁶⁴ el-Bakara 2/36

⁶⁵ el-A'râf 7/27.

⁶⁶ Âl-i İmrân3/173-175

⁶⁷ el-Bakara 2/268

⁶⁸ ez-Zümer 39/36

şini öldürmeyi ona doğru ve güzel bir iş olarak göstermiştir.⁶⁹ Hz. Yakub'un oğulları da kardeşleri Yusuf'a bir şeyler yapmayı planlarken "babalarının sevgisinin kendilerine kalacağını" var sayıyorlar "Yaptığımız iş yanlış bile olsa tevbe eder iyi insan oluruz"⁷⁰ diyorlardı. Bu örneklerde de görüldüğü gibi şeytan günahı, yanlış işler yapmayı güzel ve cazip göstererek insanın doğru olanı unutmamasına neden olmaktadır.⁷¹

Şeytanın insana unutmaması gereken şeyleri unutturmak için başvurduğu yollara ve kullandığı argümanlara kısaca işaret ettikten sonra bu unutturmanın mahiyeti, nasıl gerçekleştiği ve nedenleri üzerinde durmak yararlı olacaktır.

Şeytanın insanları unutturmasını doğru anlayabilmek için "istihvaz" ve "sultan" kavramlarını iyi tahlil etmek gerekmektedir.

Galip gelmek, istila etmek, tutmak, kontrol etmek, hâkim olmak, istediği yere sevk etmek, yönlendirmek⁷² anlamlarına gelen "istihvaz" kelimesi Kur'an-ı Kerim'de iki yerde⁷³ geçmektedir. Nisa suresi 141. ayette inkârcıların kendi yandaşlarını "kontrol altında tutup yönlendirdikleri" ifade edilirken, Mücadele suresi 19. ayette konumuzla alakalı olarak "şeytanın, münafıkları kontrol altına aldığı, onların üzerinde egemenlik kurduğu, istediği gibi sevk edip yönlendirdiği" vurgulanmaktadır. Şeytanın kurduğu bu hegemonya sayesinde "unutturma" gerçekleşmektedir.

Şeytanın insan üzerinde egemenlik kurması, onun zahirini yeme-içme, giyim gibi şeyleri imar etmekle meşgul edip, kalbini Allah'ın vermiş olduğu nimetleri düşünmekten ve ona gereği gibi şük-

⁶⁹ Muhammed 47/25

⁷⁰ Yûsuf 12/9

⁷¹ el-En'âm 6/43; el-Enfâl 8/48; en-Nahl 16/63; el-İsrâ 17/53; en-Neml 27/24; el-Ankebût 29/38

⁷² Muḥammed b. Cerîr et-Ṭaberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. 'Abdullâh b. 'Abdulmuḥsin et-Turkî (Kahire: Dâru Hecr, 2001), 22/491; Muḥammed b. Ahmed el-Ḳurṭubî, *el-Câmi' li-Aḥkâmi'l-Kur'ân*, thk. 'Abdullâh b. 'Abdulmuḥsin et-Turkî (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 2006), 20/327-328

⁷³ en-Nisâ 4/141; el-Mücadele 58/19.

retmekten alıkoymasıdır. Dilini Allah'ı zikir yerine iftira ve gıybetle meşgul etmesidir. Aklını da tefekkür ve murakabe yerine dünyalık biriktirme ve çoğaltma ile oyalamasıdır.⁷⁴

Maturidi, (ö.333/944), şeytanın hâkimiyet kurmasını, “insanlara üstünlük sağlayıp Allah ve resulüne düşmanlık etme hususunda istediklerini onlara yaptırana kadar musallat olması”⁷⁵ şeklinde yorumlamakta ve şeytanın sultanının/etkileme gücü ve hâkimiyetinin sadece kendisini izlemeye istekli olanlar ve ona tanrısal nitelikler yakıştıranlar üzerinde olduğunu ifade etmektedir.⁷⁶ Şeytan insan üzerinde egemenlik kurduğunda bozgunculuk yapmak ve yalan söylemek meleke haline gelir. Böylelikle şeytan insanın bütün düşüncelerini etkiler ve onu hakka yönelmekten alıkoymaz.

Şeytanın “Allah'ın zikrini unutturmasını” Maturidi, “Allah'ın azametini, nimetlerini, lütfunu veya nimetlerine şükrü unutturma” olarak açıklamaktadır.⁷⁷

Hükümlerlik, otorite, erk, kuvvet, güç, makam, iktidar, yönetim, idare, yetki, kesin delil⁷⁸ gibi anlamlara gelen “sulta-sultan” kelimesini şeytanın insanlar üzerinde kuracağı hâkimiyet ve etki gücü⁷⁹ olarak nitelemek mümkündür. Ancak bu gücün devreye girebilmesi için insanların onu veli, rehber ve dost edinmeleri ve ona itaat etmeleri gerekmektedir. *Zira “şeytanın sultanı (hükümü ve etkisi) sadece onu veli edinip kendisine uyanlar ve onu Allah'a ortak koşanlar üzerindedir.”*⁸⁰

Şeytanın insan üzerinde sulta kurup unutturmasına neden olan durumları şu şekilde özetlemek mümkündür: Dini oyun ve eğ-

⁷⁴ Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medârikü't-tenzil ve hakâ'ıku't-te'vîl* (Beyrut: y.y., 1419/1998) 3/452

⁷⁵ Ebu Mansur Muhammed, *el-Mâturîdî, Te'vîlâtü'l-Şur'ân*, thk. Mecdi Basallum (Beyrut: Dar el-Kütübü'l İlmiyye ^{1426/2005}), 9/576

⁷⁶ en-Nahl 16/100.

⁷⁷ el-Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Şur'ân*, 9/576

⁷⁸ Halil b. Ahmed el-Ferahidi, *Kitabu'l Ayn* (Beyrut: Dar Kütübü'l İlmiyye, 1424/2003), 2/264; İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, 7/321.

⁷⁹ İbrâhîm 14/22; en-Nahl 16/100; Sebe' 34/21

⁸⁰ en-Nahl 16/100

lence edinmek,⁸¹ dünya hayatının cazibesine ve aldatıcılığına kapılmak,⁸² indirilen zikri unutmak,⁸³ hesap verme düşüncesini⁸⁴ ve ahiret hayatının varlığını dikkate almamak⁸⁵ ve şeytanı dost edinmek, onu Allah'a ortak koşturmak,⁸⁶ helâl ve temiz rızıklardan yememek,⁸⁷ silme/barışa/İslam'a girmemek,⁸⁸ gösteriş için infak etmek,⁸⁹ tağutların uğrunda savaşmak,⁹⁰ inanlarla mücadele etmek⁹¹ suretiyle şeytanın peşinden gitmek ve ona itaat etmektir. Ayrıca Allah'ı anmayı unutmak ve O'nu anmaktan gafil olmak⁹² da unutmaya hatta unutulma sebebidir. Tıpkı unutmamanın kendisinin unutulma ve unutturulma sebebi olduğu gibi.⁹³

Şeytanın insana unutmaması gerekenleri unutturabilmesi için onun üzerinde hâkimiyet kurup onu sultanı altına alması gerekmektedir. İnsan zaafı, hırsı ve kendisine yapılan uyarıları dikkate almamak suretiyle şeytana ve yandaşlarına kapı aralamakta, böylelikle onların hegemonyası altına girmekte yapması gerekenleri unutmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Yüce Allah insana şeytanın vesvesesinden uzaklaşmanın yollarını ayetleriyle göstermektedir. Buna rağmen insan bir anlık dalgınlık neticesinde şeytanın vesveselerinin etkisiyle yapması gereken doğru davranışları yapmayı ya da yapmaması gereken şeylerden uzak durmayı unutabilir. Bu unutmaya, beşerî yönüyle peygamberler için de geçerlidir. Ancak peygamberler vahyi ve kendilerine emredi-

⁸¹ el-Mâide 5/57-58; el-En'âm 6/70; el-A'râf 7/51

⁸² el-En'âm 6/70; el-A'râf 7/51

⁸³ el-Mâide 5/14; El-En'âm 6/44; el-A'râf 7/165; el-Kehf18/57

⁸⁴ Sâd 38/26

⁸⁵ el-A'râf 7/51; es-Secde 32/14; el-Casiye 45/34

⁸⁶ en-Nahl 16/100

⁸⁷ el-Bakara 2/168

⁸⁸ el-Bakara 2/208

⁸⁹ en-Nisâ 4/38

⁹⁰ en-Nisâ 4/76

⁹¹ el-En'âm 6/121

⁹² ez-Zuhruf 43/36.

⁹³ el-Haşr 59/19

len dini hükümleri unutmama konusunda masumdurlar.

Gerçek anlamıyla unutmanın şeytana nispet edilmesi ise muhtemelen şeytanın, kötülüğün simgesi olmasından dolayıdır. “Şeytan mı insana unutturmaktadır yoksa insan şeytanın devreye girip unutturmasına zemin mi hazırlamaktadır?” sorusu önemli bir sorudur. Zira şeytan, muhlis olan kulların üzerinde etkili olamıyorsa ve muhlis olanların rableri ile olan bağları güçlüyse demek ki bu bağ zayıflamalı veya tamamen kopmalı ki şeytan devreye girebilsin. Sürekli Allah’ı anan ve Allah’a sığınan, yani Allah’a veli olan kimse-ler için korku yok demektir. Ancak Allah’ı anmayı unutturan birta-kım etkenler devreye girerse, şeytan da devreye girmekte ve Allah’ı anmak da dâhil olmak üzere insana yapması gereken birçok şeyi unutturmaktadır. Allah’ı anmayı unutturup şeytanın işini kolaylaş-tıran hususları; kendilerine yapılan uyarıları⁹⁴ ve hesap gününü unutmak,⁹⁵ münkeri emretmek ma’rufu nehyetmek,⁹⁶ inananlarla alay etmek,⁹⁷ insanın kendi yaratılışını unutmaması,⁹⁸ mal, evlat ve nimet⁹⁹ olarak ifade etmek mümkündür.

Sonuç olarak şunu ifade etmek mümkündür: Şeytanın unutturması insanın şeytana zemin hazırlamasına ve onun yapmış oldu-ğu çağrıya olumlu cevap vermesine bağlıdır. İlgili ayetler bir bütün olarak ele alınıp değerlendirildiğinde şeytanın insana unutturması ile Allah’ın insana unutturması arasındaki temel farkın şu olduğu sonucuna ulaşılır: Şeytanın unutturması; insanı ayartarak ona yapması gerekeni yaptırmaması iken, Allah’ın insana unutturması ise, insanın nefesine ve şeytana uyma sonucunda geldiği halden do-layı hakikati hatırlayıp tanıyabilme özelliğinin elinden alınmasıdır. Bir anlamda şeytanın unutturması sebep ve ilk adım iken Allah’ın unutturması sonuçtur.

---

⁹⁴ el-En’âm 6/44; el-A’râf 7/165

⁹⁵ el-A’râf 7/51; es-Secde 32/14

⁹⁶ et-Tevbe 9/67

⁹⁷ el-Mü’minûn 23/110

⁹⁸ Yâsîn 36/78

⁹⁹ ez-Zümer 39/8

Kaynakça

- ‘Abdulbâki, Muhammed Fuad. *Mucemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âi'l Kerim*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986.
- Âlūsî, Şehâbeddîn Mahmûd. *Rûhu'l-Me'ânî*. Beyrut: Daru İhya'it-Turasi'l-'Arabî, ts.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı yayınları, 2013.
- Biçer, Ramazan. “İğva”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/521. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Buhâri, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Ebu Suvayb el-Kremi. Riyad: Beytü'l Efkâr 1419/1998.
- Çağırıcı, Mustafa. “Vesvese”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/70-72. Ankara: TDV Yayınları, 2007, 43: 70.
- Derzeze, Muhammed İzzet. *et-Tefsiru'l Hadis*, Kahire: ed-Dâru'l İhya, 1421/2000.
- Dönmez, İbrahim Kafi. “Nisyan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/144-146. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Ebû Hayyân el-Endelusî. *el-Baḥru'l-Muḥîṭ*. thk. 'Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd-'Alî Muhammed Mu'avvaḍ, Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1993.
- Ebû Zehre, Muhammed. *Zehretü't-tefâsîr*, Kahire: y.y., ts.
- Ferahidi, Halil b. Ahmed. *Kitabu'l ayn*. Beyrut: Dar Kütübü'l İlmiyye, 1424/2003.
- Günel, Mehmet Emin. “Şeytan'ın Saptırmasına İlişkin Kur'an İfadelerinin İrade Hürriyeti Açısından Değerlendirilmesi”. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 17/1, (2019): 185-206
- Hicazi, Muhammed Mahmud. *Tefsirul-Vâdih*. Beyrut: Dâru'l-Ciylü'l Cedid, 1413.
- İbn 'Âşûr, Muhammed et-Ṭâhir. *et-Taḥrîr ve't-Tenvîr*. Tunus: ed-Dâru't-Tünisiyye, 1984.
- İbn Ebî Hâtim. *Tefsiru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mekke – Riyad: Mektebetu Nizâr Muştafâ el-Bâz,

1997.

İbn Fâris. *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*. thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1979.

İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Muhammed. *Lisanu'l Arab*. Beyrut: Daru Sadır, 1410/1990.

İşfehâni, Râğib. *el-Mufredât fi ğaribi'l-Ķur'an*. thk. Muhammed Seyyid Keylânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Ķurţubî, Muhammed b. Aĥmed. *el-Câmi' li-aĥkâmi'l-Ķur'an*. thk. 'Abdullâh b. 'Abdulmuĥsin et-Turkî. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 2006.

Mâturidî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mansur. *Te'vilâtu'l-Ķur'an*. thk. Mecdi Basallum. ^{Beyrut:} Dar el-Kütübü'l-İlmiyye ^{1426/2005}.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'uş-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Daru'l Hadis 1412/1991.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü't-tenzîl ve ĥakâ'iku't-te'vil*. Beyrut: y.y., 1419/1998

Râzî, Faĥruddîn. *Mefâtiĥu'l-Ķayb*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.

Rıza, Muhammed Reşid. *Tefsiru'l Ķur'an'il Kerim- Tefsiru'l Menar*. Kahire: Dâru'l-Menar, 1366/1947

Şahin, İskender. "Ķur'an Ekseninde Nisyanın Nedenleri ve Yıkıcı Sonuçları". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (2018): 371-387.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili Âyi'l-Ķur'an*. thk. 'Abdullâh b. 'Abdulmuĥsin et-Turkî. Kahire: Dâru Heçr, 2001.

Tantavi, Muhammed Seyyid. *et-Tesiru'l Vasit lil- Ķur'an'il Kerim*. Kahire: Dâru'l-Maarif, 1993

Zemaĥşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer. *el-Keşşâf 'an Ĥakâ'iki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Eĥâvil fi Vucûhi't-Te'vil*. Thk. Muhammed Abdusselam Şahin. Beyrut: y.y., 1995.

Zuhayli, Vehbe b. Mustafa. *et-Tefsirü'l-Münir*. Şam: Dâru'l-Fikru'l-Muâsır, 1997.

**The Oblivion Caused by the Devil and the Nature of Forgetting:
An Integrated Approach**

Summary

Forgetting is the erasing of a knowledge that exists in a person's mind or something that he plans to do. This feature, which is inherent in human beings, sometimes contributes positively to human life and sometimes causes negative consequences. The creation of all positive and negative events that happen in person are carried out by Allāh. In other words, since the Almighty Allāh has infinite power and will, not even a leaf falls without his knowledge and permission. Although He is the creator of everything, in four verses of the Qur'ān, Almighty Allāh refers to the act of forgetting to Satan. If the Satan can interfere with the will of man, the following questions can be asked: Does the man make some decisions against his will? Don't they have free will? How does Satan affect the man's will? Does the devil have extraordinary powers that make them forget something that man does not want to forget? In addition, although it is stated in the Quran that Satan cannot afford to lead sincere Muslims in the wrong way and cannot influence them, the fact that some people that Satan has made forgotten are prophets opens the door for a separate discussion. While some commentators say that his umma is mentioned in the person of the prophets in the relevant verses, some commentators stated that it is normal for the prophets to forget in terms of their human characteristics.

Commentators attribute the issue of forgetting to Satan not because he has extraordinary power, but because he is a symbol of evil. Does Satan make people forget, or do people prepare the ground for Satan to step in and make him forget? This is an important question. Because if Satan cannot influence his sincere servants, and their ties with their Lord is strong, then this tie must be weakened or completely severed so that Satan can step in. Otherwise, Satan will not be able to affect sincere Muslims if such a door is not opened. In other words, for those who constantly remember Allāh and take refuge in him, that is, are guardians of Allāh, there is no situation to be afraid of. However, if certain factors that make peop-

le forget to remember Allāh come into play, the Satan also comes into play and makes people forget many things that they have to do, including remembering Allāh.

In the Qur'ān, it is possible to summarize the situations in which Satan makes man forget to do the right behaviors that he should have done and to avoid the bad behaviors that he should not do, this by establishing a domination over humans as follows: to see religion as a game and entertainment, to be caught in the charm and deception of world life, to forget the Qur'ān that was revealed, ignoring the idea of accountability and the existence of the hereafter and taking the Satan as a friend and associating him with Allāh, eating ḥarām instead of ḥalāl and pure sustenance, not to come to peace, to spend to show off, to fight for the tāghūt not in the way of Allāh, this kind of behavior is considered to be going after Satan and obeying him by fighting the believers. In addition, forgetting to remember Allāh and being unaware of remembering Him is also a reason for forgetting and cause to forget. Just as forgetting itself is the reason to be forgotten and cause to forget.

In this article, the nature of forgetting and how the Satan affects human will be examined and the findings will be shared. In addition, the reasons that affect the devil to make people forget to do good things and avoid bad behavior will be revealed and ways to avoid this will be determined.

When the relevant verses are analyzed as a whole, it is concluded that the main difference between Satan making people forget and Allāh making people forget it is as follows: Satan's forgetting is that he does seduce people and does not make him do what he has to do, While Allāh's making people forget is to take away the ability to remember and recognize the truth due to the state of the human being as a result of obeying the Nafs and the Satan. In a sense, Satan's forgetting is the cause and the first step, while Allāh's forgetting is the result.

Keywords: Tafsīr, Qur'ān, forgetting, cause of forgetting, will, Satan, apprehension.